

**EDVARLARIN İZİNDEN: İSMAİL HAKKI BEY
ARŞİVİNDE BULUNAN HAMPARSUM DEFTERİ
ÜZERİNE BİR İNCELEME**

*Following the Edvar Tradition: An Examination on the
Hamparsum Manuscript Found in the Archive of Ismail Hakki Bey*

DOI NO: 10.36442/AMADER.2024.103

Serhan Dilhan YAVUZ¹

Geliş Tarihi: 03.12.2023

Kabul Tarihi: 27.12.2023

Özet

Osmanlı/Türk müziği tarihi, teorisi ve müzik yazıları açısından önem taşıyan bazı yazmalar, kimi zaman kendilerinden sonra gelenler için kaynak, kimi zamansa örnek teşkil etmiştir. Nâyi Osman Dede'nin Nota-i Türkî'si, Kantemiroğlu Edvarı, Kevseri Mecmuası gibi birbirini takip eden yazmaların izdüşümlerinde, edvar geleneğinin değişime uğradığı 18. yüzyılın sonundan itibaren sonraki kaynaklarda da rastlanır. Her bir edvarın birbiriyile etkileşim içinde olması ve doğuşkanları misali birbirinin içinden türediği görülmektedir.

Edvar geleneğinin son yansımalarının görüldüğü Hâşim Bey Mecmuası'nda önceki edvarların net bir şekilde kaynak olarak kullanılmasının yanında, bu edvarların külliyat kısımları da farklı çalışmalara kaynaklık etmiştir. Müzik yazılarının görece aktif olarak kullanılmaya başladığı 19. yüzyıldan itibaren Nâyi Osman Dede, Kantemiroğlu, Kevseri gibi çalgısal repertuarın da kişisel arşivlerde yer alan defterlere girdiği görülmektedir. Gerek Hamparsum, gerekse Avrupa müzik yazısı ile yazılan defterlerde bazen parçalı olarak fasıl repertuarlarının içinde, bazense müstakilen çalgı repertuarı olarak karşımıza çıkar.

Bu örneklerden biri de Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi'nde bulunan, İsmail Hakki Bey koleksiyonunun içindeki 373 numaralı Hamparsum defteridir. Bu çalışmada bahsi geçen Hamparsum defteri incelenerek, 17.-18. yüzyıl edvar repertuarı ile arasındaki benzerlik ve farklılıklar ortaya konulmuş, tarih yazımında kişisel arşivler ve paleografik kaynakların etkisi irdelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Arşiv, Edvar, Hamparsum, Muallim İsmail Hakki Bey, Müzik Yazıları

Abstract

The manuscripts that hold significance in terms of the history, theory and musical writings of Ottoman/Turkish music have often served as sources for subsequent scholars or exemplars for others. In the sequence of

---

¹ Dr., İstanbul Teknik Üniversitesi, Türk Musikisi Devlet Konservatuvarı, Müzikoloji Bölümü
dyavuz@itu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-7182-3926

manuscripts such as Nâyi Osman Dede's Nota-i Türkî, Kantemiroglu Edvarı and Kevserî Mecmuası, one can observe the evolution of the edvar tradition from the late 18th century, where changes began to manifest in later sources.

Each edvar interacted with others, and from these interactions, it appears that subsequent ones emerged, akin to their predecessors. In the Hâşim Bey Mecmuası, where the final reflections of the edvar tradition are observed, previous edvars are not only used explicitly as sources but their content also served as references for different works. From the 19th century onwards, a period where music writings started to be relatively actively utilized, figures like Nâyi Osman Dede, Kantemiroglu, Kevserî, and their instrumental repertoires found their way into personal archives. Whether it was Hamparsum or European musical notation used in these notebooks, sometimes fragmented within suite repertoires and sometimes presented independently as instrumental repertoires.

One such example is the Hamparsum notebook, cataloged as number 373 within the Ismail Hakkı Bey collection at the Ottoman Archives of the Directorate of State Archives.

This study will delve into the aforementioned Hamparsum notebook, examining the similarities and differences between the 17th-18th century edvar repertoire and exploring the influence of personal archives and paleographic sources on historical writing.

Keywords: *Archieve, Edvar, Hampartzum, Muallim Ismail Hakkı Bey, Music Sources*

GİRİŞ

Son otuz yılda ağırlığı 17.-18. yüzyıllar olmak üzere Osmanlı/Türk müziğine dair pek çok tarihsel kaynağın transkripsiyonu yapılmıştır. Üzerine çeviri yazı alanında incelemeler kaleme alınmış olmakla birlikte, bu çalışmalar tarihsel bağlamda bir bütünü oluşturan öğeler olamamış, bütünün kendi içinde önem arz eden yapı taşları olarak kalmıştır. Özellikle Osmanlı/Türk müziği tarihinde Batı'dan esen yenilikçi rüzgarların etkisiyle 19. yüzyılda Hamparsum Limonciyan'ın geliştirdiği müzik yazısı büyük bir kırılmaya sebep olmuştur. Musikişinaslar tarafından kabul gören bu müzik yazısı Osmanlı/Türk müziğinin paleografik gelişimine bakıldığında nispeten yaygın bir kullanım hızına ulaşmıştır. Bu sebeple 19. yüzyıl ve sonrasına ait çoğu kişisel arşivde karşımıza çıkan Hamparsum defterleri, perakende notalar ve benzeri yazılı kaynaklar bir araya gelerek tarih yazımı için ihtiyaç duyulan bütüne dair parçaların birleşmesini sağlamaktadır. Kişisel arşivlerden ulaşılan her yeni kaynakta arşivler arası ilişki ağlarının sıklığı görülmekte, sadece transkripsiyona dayalı çalışmaların ötesinde belgelerin birbirleriyle ve belgelerin kuramla bağlantısının sağlanmasına vesile olmaktadır.

Böylelikle yeni bir Osmanlı/Türk müziği tarihi yazımı ve metodolojisi oluşturulması mümkün olacaktır. Sadece yazılı kaynak incelemeleri, eser analizleri ve belge okuyuculuğundan öte ilişkisel bir anlatımın ve yazımın gerekliliği son yıllarda gün yüzüne çıkmış, bu alanda çalışmalar imkanlar el verdiği ölçüde yürütülmeye başlamıştır.

YÖNTEM

Tarihsel müzikoloji alanında önemli bir yer tutan arşiv tarama ve belge tespiti ile Muallim İsmail Hakkı Bey Koleksiyonu’nda yer alan 373 numaralı deftere Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi’nden erişim sağlanmış; defter paleografik, kodolojik ve ortografik özellikler itibariyle incelenmiştir. İçerik olarak defterin Nâyi Osman Dede, Kantemiroğlu ve Kevserî Mecmualarıyla benzerlikler gösterdiği görülmüştür. Daha önce İTÜ Osmanlı Türk Müziği Araştırmaları Grubu (OTMAG) tarafından çalışılan Rauf Yekta Bey arşivinin incelenmesinden çıkarılan edvar ve mecmua içerikleri ile Ali Rifat Çağatay koleksiyonunda yer alan bazı perakende Hamparsum notaları arasında ilişki kurulup kurulamayacağı sorusuna cevap aranmıştır.

Muallim İsmail Hakkı Bey ve Koleksiyonu

1866-1927 yılları arasında yaşamış olan Muallim İsmail Hakkı Bey, Osmanlı/Türk müziği açısından önemli yere sahip olan bir bestecidir. Çok yönlü besteciliğinin yanı sıra eğitimci, derlemeci ve arşivci yönleriyle de ön plana çıkmış, binlerce notadan oluşan geniş kapsamlı bir arşivi günümüze miras bırakmıştır. Tarihsel olarak yaşam örgüsüne ve bıraktığı izlere bakıldığında bütünüyle geçiş dönemi bestecisi özelliklerini taşımaktadır. Yaşam yılları itibariyle (1865/66-1927) Osmanlı’nın son dönemlerinde beş farklı padişah görmüş, Cumhuriyetin ilk yıllarına tanıklık etmiştir. Adının önünde unvan olarak taşıdığı “Muallim”liğinin yanı sıra, geniş bir yelpazedeki besteciliği, nazariyecî yönü, yayıncılık hayatı, arşivci ve derlemeci yönüyle de adından söz ettirmiştir.² Öyle ki, hayata veda ettikten sonra

² “Muallim” unvanının kullanılması İsmail Hakkı Bey’in biyografik anlatısı içinde önem taşıyan bir detaydır. Muallim İsmail Hakkı Bey ile yaşam yılları yakınlık gösteren “Bestekâr Sermüezzîn (Müezzîn-i Şehriyârî) İsmail Hakkı Efendi” (1857-1910) olarak anılan bir İsmail Hakkı’nın daha varlığı repertuvarında karışıklıklara sebebiyet vermektedir. Son yıllarda Sermüezzîn İsmail Hakkı Efendi’nin ailesinin isteği üzerine uzmanlardan oluşan bir araştırma kurulunca yapılan incelemelerde TRT repertuvarında Muallim İsmail Hakkı Bey’e ait olduğu belirtilen bazı eserlerin aslında Sermüezzîn İsmail Hakkı Efendi’ye ait olduğu görülmüştür. Tarafımızca hazırlanan doktora tezinde de birkaç örneğe tesadüf edilmiş, Muallim İsmail Hakkı Bey’in arşivinde kendisine ait diğer eserlerin künyelerinde sadece “İsmail Hakkı veya İsmail Hakkı Bey” yazarken,

cenaze töreni bile ikonik sahnelere ev sahipliği yapmış, farklı dinlere mensup bir cemaat ve bando eşliğinde Chopin'in Cenaze Marşı olarak bilinen sonatı çalınarak uğurlanmıştır.³

II. Meşrutiyet öncesinde ağırlıklı olarak Muzika-yı Hümâyün'da muallimlik yapan İsmail Hakkı Bey, II. Meşrutiyet'in ilan edildiği 1908 yılında ilk musiki cemiyeti olan Dârü'l-musiki-i Osmani Cemiyeti'nin kurulmasıyla bu cemiyetin kurucu heyeti içinde yer almıştır. Ertesi yıl bu cemiyetten ayrılarak önce Mûsikî-i Osmânî Cemiyeti'ni kuran İsmail Hakkı Bey bu cemiyeti mektebe dönüştürmüş, burada düzenlediği konserler ve eğitim faaliyetleri ile adından söz ettirmiştir. (Şekil 1).

Şekil 1. Mûsikî-i Osmânî Cemiyeti, (Taha Toros Arşivinden)⁴

diğer İsmail Hakkı Bey'e ait eserlerde "Sermüezzîn Hakkı Bey'in" yazdığı görülmüştür. Detaylı bilgi için bkz; Serhan Dilhan Konan, *Muallim İsmail Hakkı Bey; Hayatı ve Dini Musiki Formlarındaki Eserleri Üzerine Bir İnceleme*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul, 2020.

³Osman Şevki Uludağ'ın anılarında yer verdiği bu merasimin detayları için bkz: İrem Ela Yıldızeli, *Bir Kültür Savaşçısı Dr.*

Osman Şevki Uludağ, İstanbul: Pan Yayıncılık, 2009.

⁴ Bu görsel, "Les membres de la 'Société de Musique Ottomane'.." başlığı ile Şehbal Dergisi'nin 15 Haziran 1326 tarihli 22. sayısında yayınlanmıştır

Mektep konser faaliyetleri ile birlikte yayıncılık alanında da önemli işlere imza atmış, bu dönemde neşredilmeye başlanan fasiküller, fasıl ve takımlar dönemin nota yayıncılığı için iz bırakan ürünler olmuştur. Nota yayıncılığının haricinde teorik eserlerini de yayınlamaya başlayan İsmail Hakkı Bey, literatüre *Usulât, Solfej, Makâmât ve İlaveli Nota Dersleri (Birinci Kitap), Mûsiki Tekâmül Dersleri (İkinci Kitap) ve Mahzen-i Esrâr-ı Mûsiki yâhut Teganniyât-ı Osmânî* gibi nazari eserlerle katkı sağlamış, hatta kendisini çoğu yayınının künyesinde *Sâhib-i Mahzen-i Esrâr-ı Mûsiki* olarak tanıtmıştır.

Ayrıca Darü’l-elhan başta olmak üzere pek çok önemli kurumda hem idareci hem eğitimci olarak aktif rol oynamıştır. Darü’l-elhan’ın İsmail Hakkı Bey ile ilişkisi sadece eğitsel faaliyetlerle sınırlı kalmamış; ilk başta Heyet-i İlmiye olarak anılan, Alaturka Mûsikî Tasnif ve Tespit Heyeti’nde de yaşamının sonuna kadar görev almıştır. Kültürel mirasın aktarımı açısından büyük önem arz eden bu görev, İsmail Hakkı Bey’in arşivci yönü ile de etkileşim içinde devam etmiştir. Farklı edisyonlar, tavır ve üsluplarda eserleri içeren geniş arşivi, hiç şüphesiz Alaturka Mûsikî Tasnif ve Tespit Heyeti’ndeki görevine -ya da bu görevi zengin arşivine- katkı sağlamıştır.

İsmail Hakkı Bey’in vefatından sonra ailesine aktarılan arşivi, Cüneyd Orhon’un (1926-2006) TRT Müdürü olduğu dönemde İsmail Baha Süreلسan tarafından tespit edilmiş ve arşiv üzerine bir rapor hazırlanmıştır. Ancak bu raporda “10 civarında benzer beste”, “Usulü ve makamı belirtilmemiş 10 sahife eser” gibi net olmayan ifadeler yer almaktadır (Uslu, 2008; 153). Üstelik 1947 yılında yayınlanan bu raporda bahsedilen arşive ilişkin o tarihten 2013 yılına kadar kurumsal bir çalışma yapılmamıştır.

Süreلسan’ın raporunda bahsettiği arşiv 1974 yılında Cüneyd Orhon’un girişimleriyle satın alınarak TRT Müzik Dairesi Başkanlığı’na verilmiştir. Ardından TRT İstanbul Radyosu’nda 2013 yılında *Geçmişin Ruh İzleri* adlı proje tanıtımıyla o dönemki adıyla Başbakanlık Osmanlı Arşivi’ne⁵ aktarılmış, TRT tarafından ise www.trtkulliyat.com sitesi üzerinden ilgililerine sunulmuştur. (Konan,

---

⁵ O dönemde Başbakanlığa bağlı bir genel müdürlük olarak faaliyetlerini sürdüren devlet arşivleri, Başbakanlık sisteminin kaldırılmasının ardından Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı’na devredilmiştir. 9 Temmuz 2018 tarih ve 703 Sayılı KHK ile Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü kapatılmış, 16 Temmuz 2018 tarih ve 11 numaralı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile Devlet Arşivleri Başkanlığı kurulmuştur.

2020; 2) Site uzun yıllar bakım adı altında atıl kalmış, bugün ise erişimi tamamen durdurulmuştur.

TRT Tarihi Türk Müziği Arşivi adıyla açıldığı ve siteye erişim sağlandığı dönemde elde edilen verilere göre www.trtkulliyat.com sitesinde Muallim İsmail Hakkı Bey arşivine ait 17883 eser kayıt altına alınmıştır. Bugün ise Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi kayıtlarında yazma notalar ağırlıkta olmak üzere, matbu fasılların, kendi yayınladığı yaprak notaların da aralarında bulunduğu 17349 eser kayıtlıdır. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı'nda İsmail Hakkı Bey'in koleksiyonu TRT Müzik Dairesi Defterleri'ni temsil eden TRT. MD.d fonunda kayıtlıdır.

373 Numaralı Defter Hakkında

Çalışmamız kapsamında incelenen 373 numaralı defter İsmail Hakkı Bey Koleksiyonu'nda yer alan az sayıdaki Hamparsum defterinden biridir. Özellikle diğerlerinin arasından bu defterin konu edilmiş olmasının sebebi koleksiyondaki en kapsamlı Hamparsum defteri olması ve defterdeki eserlerin tematik bir sıralama ile yer almasıdır.

Defter kodikolojik ve ortografik özellikleri açısından dönem özellikleri ile uyumludur. Yatay ve kareli kağıtlı defter, siyah/koyu kahve deri ciltlidir. Cilt kenarları yer yer soyulmuş kapağında altın rengi süslemeler ve ortasında Osmanlı tuğrası simgesi bulunmaktadır. Ön kapağa TRT Müzik Dairesi etiketi yapıştırılmıştır ve bu etiket TRT'nin kendi arşivinde defterin 269 numarada kayıtlı olduğunu gösterir.

Defterin geneli siyah mürekkeple yazılmıştır. İlk 6 sayfasında “Peşrevler ve Semâiler Fihristi” başlıklı bir eser listesi yer almaktadır. Bu fihrist kısmında bazı eserlerin yanında kırmızı kalemle konulmuş noktalar, bazıları da mavi mürekkepli kalemle yapılmış eklemeler mevcuttur. Bu eklemelerin birçoğunda “mim” harfinin yazıldığı, bazılarında ise çarpı (x) işaretinin bulunduğu dikkat çekmektedir. Bunların sonradan yapılmış olması muhtemeldir. Mavi mürekkeplerin bulunduğu sayfaların arkasında yer yer mavi mürekkeplerin dağıldığı görülmektedir. “Mim” harflerinin bulunduğu yerdeki mavi dağılmalar bilinçli yapılmış bir silme işlemi gibi görünmekle birlikte, bazı dağılmaların da sıvıya maruz kalma sonucu olması mümkündür (Şekil 2).

Şekil 2. 373 Numaralı Defter Fihristi

• گاه قره بطاوی	تقیل	حضراغام	۸۷
• سامعی کزنا			۸۹
• گاه دویک	زلف	نکار تازک	۹۰
• سامعی طبعی			۹۱
• گاه مایه	تجدید	اساس	۹۴
• سامعی کزنا			۹۵
• گاه ضرب	فتح	شریف	۹۷
• سامعی کزنا			۱۰۰
• گاه ضرب	فتح	روصانه	X

Tamamen peşrev ve semailerden oluşan defterin sayfa başına ortalama yazılı satır sayısı başlıklar hariç on satırdır. Her eserde hanelerin başında kaçınıcı hane olduğunu belirten rakamlar bulunmaktadır. Dönüşler bazı bölümlerde sadece röprizle sağlanırken bazı eserlerde hane sonlarına “teslim” ibaresi ile yazma yoluna gidilmiştir (Şekil 3).

Şekil 3. 373 Numaralı Defter Hane Sayıları

۱	چتره بگه اصولی برقیته ایستاد	Avrupa, Japonya, Batı Avrupa, ISAK
۲	...	...
۳	...	...
۴	...	...
۵	...	...
۶	...	...
۷	...	...
۸	...	...
۹	...	...
۱۰	...	...

İsmail Hakkı Bey koleksiyonunda çok sayıda Avrupa müzik yazısıyla yazılmış defter bulunmaktadır. Tarafımızca çalışmalarımızda incelenen defterlerin geneline bakıldığında İsmail Hakkı Bey’in elinden çıkan defterlerle ilgili belli paleografik ve ortografik özelliklerden bahsetmek mümkündür. Dolayısıyla elimize geçen bir defterin yazı stili açısından en azından koleksiyon sahibiyle olan aidiyet ilişkisi üzerine söz söyleyebilme imkanını verir. Ancak aynı durum Hamparsum defterleri için geçerli değildir. Avrupa müzik yazısıyla yazılmış defterlerle kıyaslandığında sayıca oldukça az olan Hamparsum defterlerinin yazı özellikleri açısından da birbirine benzeşmediği görülmektedir. Bu hayli hacimli Hamparsum defterinin

de İsmail Hakkı Bey'e ait olup olmadığı hakkında bir yorum yapmak mümkün değildir.

Defterin kendi içinde her ne kadar tutarlı olmayan kısımları varsa da muhteviyatına repertuvar yönünden bakıldığında sadece kayıt altına almak değil, eksik gidermek gibi belirli bir amaç doğrultusunda hazırlandığını söylemek mümkündür.

Repertuvar

Fihristte de belirttiğimiz gibi, defterin içeriği tamamen çalgısal repertuvarı oluşturan başlıca türlerden olan peşrev ve semailerden oluşmaktadır. Bir peşrev bir semai sıralamasıyla yazılan defterin bu mantığı bizi ister istemez benzer mantıkla yazılan edvar ve mecmualara yönlendirir. Bunların başında da Nâyi Osman Dede'nin Nota-i Türkî yazması, Kantemiroğlu'nun adıyla anılan edvarı Kitabı ilmi'il Musiki alâ vechi'l-Hurûfat ve Kevserî Mecmûası gelmektedir.

Çalışmamızda önce fihristte yer alan eserlerin listesi çıkarılmış, içerikte Nâyi Osman Dede, Kantemiroğlu ve Kevserî repertuvarları ile kesişen eserler belirlenmeye çalışılmıştır (Tablo 1).⁶

Tablo 1. 373 Numaralı Defter 'Eser Listesi'

NO	TÜR	MAKAM	USUL	BESTECİ
1.	Peşrev	Yegâh	Berefşan	İsak
2.	Semai	Yegâh		İsak
3.	Peşrev	Yegâh	Berefşan/Sakil	Dede Salih Efendi
4.	Semai	Yegâh		Dede Salih Efendi
5.	Peşrev	Hüseyinî Aşîran	Devri Kebir	İsak

⁶ Nâyi Osman Dede ve Kevserî Mecmualarının içerikleri OTMAG tarafından hazırlanan *Rauf Yekta Bey'in Musiki Antikaları* kitabında yer alan envanter içerikleri doğrultusunda incelenmiştir. Bu envanter orijinal nüshaların incelenmesi sonucu hazırlanmıştır.

6.	Semai	Hüseyinî Aşîran		İsak
7.	Peşrev	Hüseyinî Aşîran	Devri Kebir	Numan Ağa
8.	Semai	Hüseyinî Aşîran		Numan Ağa
9.	Peşrev	Hüseyinî Aşîran	Muhammes	Ali Ağa
10.	Peşrev	Hüseyinî Aşîran	Fahte	Katib Çelebi
11.	Semai	Hüseyinî Aşîran		Katib Çelebi
12.	Peşrev	Irak	Darbeyn	İsak
13.	Semai	Irak		İsak
14.	Peşrev	Irak (Hünkar Suru)	Hafif	
15.	Semai	Irak (Hünkar Suru)		Ali Ağa
16.	Peşrev	Irak	Fahte	Ahmed Ağa
17.	Semai	Irak		Ahmed Ağa
18.	Peşrev	Irak (Elçi)	Düyek	Salih Ağa
19.	Semai	Irak (Elçi)		Salih Ağa
20.	Peşrev	Muhalif-i Irak	Bereşan	Ahmed Ağa

21.	Semai	Muhalif-i Irak		Ahmed Ağa
22.	Peşrev	Sultâni Irak	Devri Kebir	Kantemir
23.	Semai	Sultâni Irak		Kantemir
24.	Peşrev	Rast	Sakil	Benli [Hasan Ağa]
25.	Semai	Rast		Benli [Hasan Ağa]
26.	Peşrev	Rast (Muzaffer)	Darb-ı feth	Mûsi
27.	Semai	Rast (Muzaffer)		Mûsi
28.	Peşrev	Rast	Düyek	Seyh
29.	Semai	Rast		Katib Çelebi
30.	Peşrev	Rast	Darb-ı feth	Şerif
31.	Semai	Rast		Şerif
32.	Peşrev	Rast (Âlemârâ)	Düyek	Kul Mehmed
33.	Semai	Rast (Âlemârâ)		Kul Mehmed
34.	Peşrev	Rast (Mevc-i deryâ)	Düyek	Tiryâki

35.	Semai	Rast (Mevc-i deryâ)		Behram
36.	Peşrev	Rast (Berefşez âr)	Düyek	İsak
37.	Semai	Rast (Berefşez âr)		İsak
38.	Peşrev	Rast	Fahte	Solakzâde
39.	Semai	Rast		Solakzâde
40.	Peşrev	Rast (Murassa)	Düyek	Katib Çelebi
41.	Semai	Rast (Murassa)		Katib Çelebi
42.	Peşrev	Rast-ı atik	Darbeyn	Mü'min Ağa
43.	Semai	Rast-ı atik		Mü'min Ağa
44.	Peşrev	Rast	Düyek	Ahmed Bey
45.	Semai	Rast		Ahmed Bey
46.	Peşrev	Dügâh	Fahte	Corci
47.	Semai	Dügâh		Corci
48.	Peşrev	(Kara) Dügâh	Hafif	Saatçi (Mustafa Efendi)
49.	Semai	(Kara) Dügâh		Saatçi (Mustafa Efendi)

50.	Peşrev	Dügâh	Remel	Salih Efendi Corci
51.	Semai	Dügâh		Salih Efendi Corci
52.	Peşrev	Dügâh-bûselik	Düyek	İsak
53.	Semai	Dügâh-bûselik		İsak
54.	Peşrev	Dügâh	Devri Kebir	Mir-i Bağdad
55.	Semai	Dügâh		Mir-i Bağdad
56.	Peşrev	Segâh Karabatak	Sakil	Hızır Ağa
57.	Semai	Segâh		Hızır Ağa
58.	Peşrev	Segâh (Zülf-i nigâr)	Düyek	Tatar
59.	Semai	Segâh (Zülf-i nigâr)		Corci
60.	Peşrev	Segâh-Mâye	Zencir	İsak
61.	Semai	Segâh-Mâye		İsak
62.	Peşrev	Segâh	Darb-ı feth	Şerif
63.	Semai	Segâh		Şerif
64.	Peşrev	Segâh	Darb-ı feth	Ruhban

65.	Semai	Segâh		Ruhban
66.	Peşrev	Segâh	Hafif	
67.	Semai	Segâh		
68.	Peşrev	Segâh	Fahte	Hızır Ağa
69.	Semai	Segâh		Hızır Ağa
70.	Peşrev	Segâh (Kabak Devri)	Devri Kebir	
71.	Semai	Segâh (Kabak Devri)		
72.	Peşrev	Segâh	Düyek	Ruhban
73.	Semai	Segâh		Ruhban
74.	Peşrev	Çargâh	Devri Kebir	İsak
75.	Semai	Çargâh		İsak
76.	Peşrev	Çargâh	Düyek	Katib Çelebi
77.	Semai	Çargâh		Katib Çelebi
78.	Peşrev	Segâh	Devri Kebir	Katib Çelebi
79.	Semai	Segâh		Katib Çelebi
80.	Peşrev	Çargâh	Berefşan	Tab'i (Mustafa Efendi)
81.	Semai	Çargâh		Tab'i (Mustafa Efendi)

82.	Peşrev	Nevâ	Darb-1 feth	Çömlekçi(zade) Bedros (Çömlekcivan)
83.	Semai	Nevâ		Çömlekçi(zade) Bedros
84.	Peşrev	Nevâ	Darb-1 kebir	Zeki Mehmed Ağa
85.	Semai	Nevâ		Zeki Mehmed Ağa
86.	Peşrev	Neva	Darb-1 feth	Solakzâde
87.	Semai	Nevâ		Baba Zeytin
88.	Peşrev	Nevâ	Bereşan	Katib Çelebi
89.	Semai	Nevâ		Katib Çelebi
90.	Peşrev	Nevâ	Muhammes	Baba Zeytin
91.	Semai	Nevâ		Baba Zeytin
92.	Peşrev	Nevâ (Küçük)	Çenber	Mehmed Ağa
93.	Semai	Nevâ (Küçük)		Mehmed Ağa
94.	Peşrev	Nevâ (Büyük)	Çenber	Baba Hamparsum
95.	Semai	Nevâ (Büyük)		Çömlekçi(zade) Bedros
96.	Peşrev	Nevâ	Devri Kebir	Ahmed Bey
97.	Semai	Nevâ		Ahmed Bey

98.	Peşrev	Nevâ	Muhammes	Hamdi Ağa
99.	Semai	Nevâ		Hamdi Ağa
100.	Peşrev	Nevâ (Feryad-1 Yusuf)	Düyek	
101.	Semai	Nevâ (Feryad-1 Yusuf)		
102.	Peşrev	Nevâ- Bûselik	Devri Kebir	İsak
103.	Semai	Nevâ- Bûselik		İsak
104.	Peşrev	Hüseyinî Aşîran	Fahte	
105.	Semai	Hüseyinî		
106.	Peşrev	Hüseyinî (Baytar) (Banazar)	Hafif	İsak
107.	Semai	Hüseyinî (Baytar)		İsak
108.	Peşrev	Hüseyinî (Muzaffer)	Darb-1 feth	İsak
109.	Semai	Hüseyinî (Muzaffer)		İsak
110.	Peşrev	Hüseyinî (Küll-i Külliyatı)	Devri Kebir	Baba Hamparsum

111.	Semai	Hüseyinî (Küll-i Külliyatı)		Baba Hamparsum
112.	Semai			Benli Ağa
113.	Peşrev	Hüseyinî (Subhu Seher)	Sakil	Devatdâr
114.	Semai	Hüseyinî (Subhu Seher)		Devatdâr
115.	Peşrev	Hüseyinî Horasan	Fahte	Hamparsum
116.	Semai	Hüseyinî Horasan		Hamparsum
117.	Peşrev	Hüseyinî	Çenber	Şerif
118.	Semai	Hüseyinî		Şerif
119.	Peşrev	Hüseyinî (Gamze - kâr)	Düyek	İsak
120.	Semai	Hüseyinî (Gamze - kâr)		İsak
121.	Peşrev	Hüseyinî (Şukûfeza r)	Düyek	Şerif
122.	Semai	Hüseyinî (Şukûfeza r)		Şerif
123.	Peşrev	Hüseyinî	Remel	Kul Mehmed

124.	Semai	Hüseyinî		Kul Mehmed
125.	Peşrev	Hüseyinî	Nazlı Düyek	
126.	Semai	Hüseyinî		
127.	Peşrev	Hüseyinî - Kürdî	Darb-ı feth	Katib Çelebi
128.	Semai	Hüseyinî - Kürdî		Katib Çelebi
129.	Peşrev	Hüseyinî - Kürdî	Devri Kebir	İsak
130.	Semai	Hüseyinî - Kürdî		İsak
131.	Peşrev	Hüseyinî	Hafif	Kenan
132.	Semai	Hüseyinî		Kenan
133.	Peşrev	Hüseyinî	Muhammes	
134.	Semai	Hüseyinî (Hezâr)		
135.	Peşrev	Hüseyinî (Nazire-i Hezar)	Muhammes	
136.	Peşrev	Hüseyinî	Fahte	İbrahim Ağa
137.	Semai	Hüseyinî		İbrahim Ağa
138.	Peşrev	Necd-i Hüseyinî	Sakil	
139.	Semai	Necd-i Hüseyinî		

140.	Peşrev	Evc (Zakir)	Sakil	
141.	Semai	Evc (Zakir)		
142.	Peşrev	Evc	Darb-ı feth	
143.	Semai	Evc		
144.	Peşrev	Evc	Devri Kebir	Nâyi Ali Dede
145.	Semai	Evc		Nâyi Ali Dede
146.	Peşrev	Evc (Melekca n)	Devri Kebir	Katib Çelebi
147.	Semai	Evc (Melekca n)		Katib Çelebi
148.	Peşrev	Evc (Melekca n)	Kürdî Düyek	Katib Çelebi
149.	Semai	Evc (Melekca n)		Katib Çelebi
150.	Peşrev	Evc- Büselik	Fahte	Numan Ağa
151.	Semai	Evc- Büselik		Numan Ağa
152.	Peşrev	Evc- Büselik	Darb-ı Feth	İsak
153.	Semai	Evc- Büselik		İsak

154.	Peşrev	Evc-Mâye	Zencir	Hamparsum
155.	Semai	Evc-Mâye		Hamparsum
156.	Peşrev	Evc (Lale-zar)	Fahte	
157.	Semai	Evc (Lale-zar)		
158.	Peşrev	Evc (Çak- i Giriban)	Düyek	
159.	Semai	Evc (Çak- i Giriban)		
160.	Peşrev	Evc- Bûselik	Devri Kebir	Sultan Selim (III.)
161.	Semai	Evc- Bûselik		Sultan Selim (III.)
162.	Peşrev	Evc Meclisârâ	Düyek	Katib Çelebi
163.	Semai	Evc Meclisârâ		Katib Çelebi
164.	Peşrev	Gerdaniye	Evsat	Tatar
165.	Semai	Gerdaniye		İsak
166.	Peşrev	Gerdaniye -Bûselik	Zencir	İsak
167.	Semai	Gerdaniye -Bûselik		İsak
168.	Peşrev	Muhayyer	Düyek	Hasan Ağa
169.	Semai	Muhayyer		Hasan Ağa

170.	Peşrev	Muhayyer (Büyük)	Düyek	Nâyi Osman Dede
171.	Semai	Muhayyer		Nâyi Osman Dede
172.	Peşrev	Muhayyer	Darb-ı Feth	Katib Çelebi
173.	Semai	Muhayyer (Tekke)		
174.	Peşrev	Muhayyer (Küçük küme)	Düyek	(Musi ?)
175.	Semai	Muhayyer		
176.	Peşrev	Muhayyer - Sünbüle	Devri Kebir	Katib Çelebi
177.	Semai	Muhayyer - Sünbüle		Katib Çelebi
178.	Peşrev	Muhayyer - Bûselik	Darb-ı Feth	İsak
179.	Semai	Muhayyer - Bûselik		İsak
180.	Peşrev	Muhayyer -Zirgüle	Darbeyn	İsak
181.	Semai	Muhayyer -Zirgüle		İsak
182.	Peşrev	Muhayyer - Sünbüle	Devri Kebir	Kâtib
183.	Semai	Muhayyer - Sünbüle		

184.	Peşrev	Muhayyer (Mürg-i zâr)	Düyek	İsmail Dede
185.	Semai	Muhayyer (Mürg-i zâr)		İsmail Dede
186.	Peşrev	Muhayyer Kürdî	Sakil	Hevari
187.	Semai	Muhayyer Kürdî		
188.	Peşrev	Muhayyer Kürdî	Düyek	Devatdâr
189.	Semai	Muhayyer Kürdî		Devatdâr
190.	Peşrev	Irak	Çenber	[Benli] Hasan Ağa
191.	Semai	Irak		[Benli] Hasan Ağa
192.	Peşrev	Muhayyer Kürdî (Melek zâr)	Remel	Dedi Efendi
193.	Semai	Muhayyer Kürdî (Melek zâr)		Dedi Efendi
194.	Peşrev	Evc- Bûselik	Fahte	Bekir Ağa
195.	Semai	Evc- Bûselik		Bekir Ağa

196.	Peşrev	Aşîran	Devri Kebir	Saatçi
197.	Semai	Aşîran		Saatçi
198.	Peşrev	Hüseyinî	Düyek	Raşid Efendi
199.	Semai	Hüseyinî		Raşid Efendi
200.	Semai	Muhayyer Kürdî		Sebuh
201.	Peşrev	Hüseyinî	Fahte	Kantemir
202.		Hüseyinî	Semai	
203.	Peşrev	Gülizar	Berefşan	İsak
204.	Semai	Gülizar		İsak
205.	Semai	Hüseyinî (Kazancılar)		
206.	Peşrev	Şedaraban	Devri Kebir	Tatar
207.	Semai	Şedaraban		Tatar
208.	Peşrev	Ferahfezâ	Düyek	Şerif
209.	Semai	Ferahfezâ		Şerif
210.	Peşrev	Ferahfezâ	Devri Kebir	Dede Efendi
211.	Semai	Ferahfezâ		Dede (Efendi)
212.	Peşrev	Ferahfezâ	Düyek	Zeki Mehmed Ağa
213.	Semai	Ferahfezâ		Zeki Mehmed Ağa

214.	Peşrev	Acem Aşîran	Muhammes	Arabzade
215.	Semai	Acem Aşîran		Arabzade
216.	Peşrev	Acem Aşîran	Devri Kebir	İsak
217.	Semai	Acem Aşîran		İsak
218.	Peşrev	Acem (Fihrist)	Hafif	İsak
219.	Semai	Acem		İsak
220.	Peşrev	Geveşt	Devri Kebir	Saatçi [Mustafa Efendi]
221.	Semai	Geveşt		Saatçi [Mustafa Efendi]
222.	Peşrev	Geveşt	Devri Kebir	Devatdâr
223.	Semai	Geveşt		Devatdâr
224.	Peşrev	Zirgüle Gamenduz	Sakil	Tatar
225.	Semai	Zirgüle Gamenduz		Tatar
226.	Peşrev	Zirgüle Gamenduz	Sakil	Tatar

227.	Semai	Zirgüle Gamendu z		Tatar
228.	Peşrev	Zirgüle - Bûselik	Darb-1 Feth	Devatdâr
229.	Semai	Zirgüle - Bûselik		Devatdâr
230.	Peşrev	Kürdî	Düyek	Saatçi [Mustafa Efendi]
231.	Semai	Kürdî		Saatçi [Mustafa Efendi]
232.	Semai	Kürdî		Katib
233.	Peşrev	Bûselik	Darb-1 Feth	Baba Hamparsum
234.	Semai	Bûselik		Baba Hamparsum
235.	Peşrev	Bûselik	Devri Kebir	Şerif
236.	Semai	Bûselik		Şerif
237.	Peşrev	Bûselik (Feth-i Bağdad)	Muhammes	Evvel Sultan Mahmud
238.	Semai	Bûselik (Feth-i Bağdad)		Evvel Sultan Mahmud
239.	Peşrev	Bûselik	Darb-1 Feth	Hasan Ağa
240.	Semai	Bûselik		Hasan Ağa

241.	Peşrev	Bûselik Aşîran	Berefşan	Kantemiroğlu
242.	Semai	Bûselik Aşîran		Kantemiroğlu
243.	Peşrev	Bûselik Aşîran	(tek) Fahte	Ahmed Ağa
244.	Semai	Bûselik Aşîran		Ahmed Ağa
245.	Peşrev	(Küçük) Bûselik Aşîran	Sakil	İsak
246.	Semai	(Küçük) Bûselik Aşîran		İsak
247.	Peşrev	Bûselik Aşîran	Devri Kebir	Nâyi Osman Dede
248.	Semai	Bûselik Aşîran		Nâyi Osman Dede
249.	Peşrev	Hicaz	Darb-1 Feth	Şerif
250.	Semai	Hicaz		Şerif
251.	Peşrev	Hicaz Zîrgüle	Darb-1 Feth	Dede Efendi
252.	Semai	Hicaz Zîrgüle		Es'ad Efendi
253.	Peşrev	Hicaz	Berefşan	Katib
254.	Semai	Hicaz		Katib

255.	Peşrev	Hicaz Hümayûn	Darb-1 Feth	Mûsi
256.	Semai	Hicaz Hümayûn		İsak
257.	Peşrev	Hicaz Hümayûn	Devri Kebir	Ahmed Ağa
258.	Semai	Hicaz Hümayûn		Ahmed Ağa
259.	Peşrev	Hicaz Hümayûn	Devri Kebir	Osman Bey
260.	Semai	Hicaz Hümayûn		Yusuf Paşa
261.	Peşrev	Hicaz	Sakil	Turna
262.	Semai	Hicaz		Turna
263.	Peşrev	Hicaz	Bereşan	Yeni Tavır Katib
264.	Semai	Hicaz		Yeni Tavır Katib
265.	Peşrev	Hicaz	Devri Kebir	Ali Ağa
266.	Semai	Hicaz		Ali Ağa
267.	Peşrev	Hicaz	Darb-1 Feth	Es'ad Efendi
268.	Semai	Hicaz		Es'ad Efendi
269.	Peşrev	Hicaz (karabata k)	Sakil	Hızır Ağa
270.	Semai	Hicaz		Hızır Ağa

271.	Peşrev	Hicaz (karabata k)	Yeni tavır diğer	
272.	Semai	Hicaz		
273.	Peşrev	Hicaz- Bûselik	Hafif	İsmail Ağa
274.	Peşrev	Hicaz- Bûselik	Hafif	İsmail Efendi
275.	Semai	Hicaz- Bûselik		İsmail Efendi
276.	Peşrev	Hicaz-1 Muhelif	Hafif	Reis Efendi [Mahmud Raif]
277.	Semai	Hicaz-1 Muhelif		Reis Efendi [Mahmud Raif]
278.	Peşrev	Hicaz-1 Muhelif	Hafif	İsak
279.	Semai	Hicaz		İsak
280.	Semai	Hicaz		İsak
281.	Peşrev	Horasani	Bereşan	Baba
282.	Semai	Horasani		Baba
283.	Peşrev	Hisar	Darb-1 Feth	Baba
284.	Semai	Hisar		Baba
285.	Peşrev	Hisar- Bûselik	Hafif	Zeki Mehmed Ağa
286.	Semai	Hisar- Bûselik		Zeki Mehmed Ağa

287.	Peşrev	Hisar (Kühpare)	Düyek	
288.	Peşrev	(Diğer) Hisar (Kühpare)	Çifte Düyek	
289.	Semai	Hisar (Kühpare)		
290.	Peşrev	Beste- Hisar	Zencir	İsak
291.	Semai	Beste- Hisar		İsak
292.	Peşrev	Muhayyer Kürdî	Düyek	Kemani Sebuğ
293.	Semai	Muhayyer Kürdî		Kemani Sebuğ
294.	Peşrev	Hüseyinî Aşîran	Devri Kebir	Katib Çelebi
295.	Semai	Hüseyinî Aşîran		Katib Çelebi
296.	Semai	Segâh		Katib Çelebi

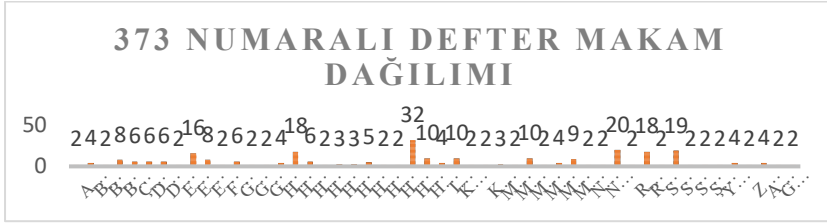
Özellikle müstakil isimleri olan eserlerin (Şukûfezar, Benefşezâr, Elçi vb) hem çalışmamıza konu olan 373 numaralı defterde hem de diğer üç yazma eserde yer aldığı görülmüştür. Çalışmanın başında odaklandığımız benzerlik olup olmadığı sorusu, defter incelendiğinde farklı bir hal almıştır. Çünkü detaylı bakıldığında, 17.-18. yüzyıl çalgı repertuarının önemli isimlerinden olan Şerif, Solakzâde, Kâtib Çelebi gibi isimlerin diğer edvarlarda yer almayan makam ve usullerde olan eserlerin tercih edilmiş olduğu görülmektedir. Örneğin Şerif'in diğer üç kaynaktan ortak olarak yer alan eserlerinin aksine 373 numaralı defter hep farklı bir noktada durmaktadır. Defterde Şerif'e ait 14 eser yer alırken sadece bir tanesi ve en beylik eserlerinden biri olan Darb-Fetih usulündeki Rast Peşrevi'dir. Dolayısıyla defter genelinde

bu ve benzeri eser seçimlerine bakıldığında sanki 17.-18. yüzyıl repertuarında kayıt altına alınmayan eserlerin alınması gibi bir çaba göze çarpmaktadır.

Öte yandan Evc makamı 373 numaralı defterde çok tercih edilen bir makam olmasına rağmen Şerif'e ait bir Evc eser bulunmamaktadır. Ancak diğer üç yazmada da Şerif'e ait Evc eserlerin olduğu görülmektedir. Bu da Şerif'e ait Evc eserlerin defterin kapsamına alınmamasının bilinçli bir tercih olabileceği şüphelerini arttırmaktadır.

Aynı durum farklı besteciler, farklı makamlar ve usuller için de geçerli olmakla birlikte bir de Uşşak gibi, Mâhur gibi bazı makamların defter kapsamına hiç alınmaması da dikkat çekicidir. 296 eseri içinde barındıran bir defterde makam çeşitliliğinden çok, repertuarda daha nadir bulunan eserlerin bir araya getirilmesinin tesadüf olmadığı kanısındayız. Makam dağılımlarına bakıldığında en çok kullanılan makamların Hüseyinî, Nevâ ve Segâh, makamları olduğu görülmektedir (Şekil 4).

Şekil 4. 373 Numaralı Defterde Makam Dağılımı

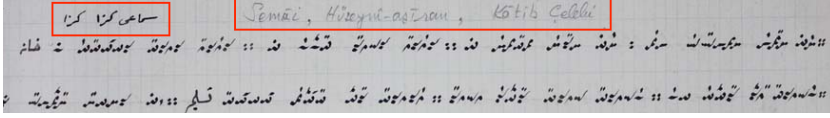

Ortak olmayan eserlerin dışında, bazı ortak eserlerde de dikkat çeken bir husus, eserlerin aidiyetinde veya usulündeki farklılıklardır. Örneğin dönem repertuarının en sık karşılaşılan eserlerinden biri olan Şukûfezâr'ın Nota-i Türkî, Kantemiroğlu Edvarı, Kevserî Mecmuası'nda Hasan Can'a ait olduğu görülürken, bu defterde Şerif'e ait olduğu belirtilmiştir. Bu da defterdeki eserlerin aidiyetleri ile ilgili bir soru işaretine sebep olmaktadır.

Aidiyetle ilgili bir diğer karışıklık yaratan nokta da defterin hem içinde hem de fihristlendirilmesinde tercih edilen yoldur. Peşrevlerin adı, makamı, usulü, bestecisi ayrı ayrı yazılırken; semailer için “Semai kezâ” ya da “Semai kezâ kezâ” gibi ifadeler kullanılmıştır (Şekil 5). Bu da hem arşiv sınıflandırmasında hem de tarafımızca yapılan incelemelerde önceki eser bilgilerinin aynısıdır şeklinde yorumlanmış olsa da defter sahibinin farklı bir şey ifade edip etmediğine ilişkin kesin bir yargıya varmak güçtür. Nispeten daha

ayakları yere basan bir yargının oluşması için, daha çok eser ve daha çok kişisel arşivin çalışılması altı çizilmesi gereken bir husustur.

Şekil 5. 373 Numaralı Defterde ‘Kezâ’ Örneği

Yine besteci isimleriyle ilgili bir diğer belirsiz durum da fihristle defter içindeki tutarsızlıklardır. İçerikte eser başlıklarında yazmayan isimlerin fihristte yazıldığı, bazen iki ismin birlikte fihristte yer aldığı görülmektedir. Örneğin Çargâh Semâi adlı eserde besteci olarak defter içinde “İsak” yazdığı ama fihristte Şeyh Osman Efendi olarak belirtildiği görülmüştür. Ya da defter içi başlıklarda “Semaî kezâ” yazan eserlerin bazılarında fihristte Tatar gibi, Corci gibi isimler eser sahibi olarak yazılmıştır. Aşağıdaki tabloda içerikle fihrist arasındaki farklılıklar belirtilmiştir (Tablo 2).

Bazı başlıklarda benzerlik ve farklılıklar dışında yazım hatalarının da olması defteri bir de bu açıdan değerlendirme gerekliliğini ortaya koyar. Mesela başlıkta “Reis Efendi” olarak belirtilen bestecinin döneme ilişkin biyografiler incelendiğinde bu kişinin “Mahmud Raif Efendi” olması muhtemeldir. Bunun haricinde “Baba Hamparsum” ve “Baba Zeytun” gibi aidiyet ifadelerinin yanı sıra sadece “Baba” olarak tanımladığı bestecilerin hangisi olduğu soru işareti uyandırır. Bu açıdan bu ve benzeri defterlerin çeviri yazının ötesinde dönem kaynakları ile koordineli bir şekilde gözden geçirilmesi gerekmektedir (Tablo 2). Tablonun ardından gelen grafikte de bestekârların dağılımı bu farklar gözetilerek verilmiştir (Şekil 6).

Tablo 2. 373 Numaralı Defter İçeriği Fihrist Karşılaştırması

TÜR	MAKAM	USUL	373	FİHRİST
Peşrev	Segâh (Zülf-i nigâr)	Düyek		Tatar’ın
Peşrev	Evc	Devri Kebir	Nâyi Ali Dede	Zahir’in
Peşrev	Rast (Muzaffer)	Darb-ı feth		Mûsi

Peşrev	Dügâh	Devri Kebir		Mir-i Bağdad (Bağdad emiri, adı...)
Peşrev	Evc (Melekcan)	Kürdî Düyek		Katib Çelebi
Semai	Rast		Ahmed Ağa	Salih Efendi
Semai	Rast (Mevc-i deryâ)			Behramın
Semai	Muht rast			Benli Ağa
Semai	Segâh (Zülf-i nigâr)			Corci'nin
Semai	Nevâ		Çömlekçi (zade) Bedros	Numan Ağa
Semai	Çargâh		İsak	Şeyh Osman Efendi
Semai	Evc (Melekcan)			Katib Çelebi
Semai	Rast Âlemârâ			Kul Mehmed
Semai	Dügâh			Mir-i Bağdad (Bağdad emiri, adı...)
Semai	Rast-ı atik		Mü'min Ağa	Emin'in
Semai	Rast (Muzaffer)			Müsi

SONUÇ VE ÖNERİLER

296 eserden oluşan bu defter, ağırlıklı olarak 17.-18. yüzyıl kaynaklarından aşına olduğumuz ve izlerine Nâyi Osman Dede'nin Nota-i Türkî adlı yazması, Kantemiroğlu Edvârı ve Kevserî Mecmuasında rastlanan çalgısal repertuvarın başlıca örneklerinin bir araya toplandığı bir seçkidir. Muallim İsmail Hakkı Bey koleksiyonundan ulaşılan bu defterdeki repertuvar seçimi, eserlerin içerik olarak rastgele değil de bir peşrev bir semâinin arka arkaya sıralandığı bir düzende yer alması bu kaynaklara gönderme niteliğindedir. Defterdeki bestekâr-eser aidiyet ilişkisine bakıldığında zaman zaman dönem kaynakları ile aralarında tutarsızlıklar görülmüş olsa da *Şukûfezar*, *Benefşezâr*, *Elçi Peşrevi* gibi müstakil isimleri olan eserlerin aidiyetlerinin edvârlarla eşleştiği görülmüştür. Belli başlı makam, usul ve bestekârlarda yoğunluk görülmekle birlikte, özellikle bestekâr ve makamlarda çeşitliliğin gözlemlendiğini söylemek mümkündür. Usuller konusunda kullanım çeşitliliğini azaltan sebep ise, defterin peşrev ve saz semâilerinden müteşekkil olmasıdır. Bu defter, anlamlı bir bütünü oluşturacak temel yapı taşlarından olan, kişisel arşivlerde gizli kalan pek çok defterden sadece biridir.

Ütopik bir istek gibi duyulsa da çalışmanın bütünündeki bu ve benzeri tespitlerin birbirleriyle ilişkilendirilmesi ve Osmanlı/Türk müziği tarih yazımında müzik yazılarının kendine anlamlı bir yer bulabilmesi için tüm resmi ve kişisel arşivlerdeki defterler üzerinde ağırlıklı olarak çalışılması gerekmektedir. Transkripsiyon işlemleri tamamlanan kaynakların önce kendi iç tutarlılıkları, daha sonra repertuvar içindeki konumları değerlendirilmeli, bununla birlikte diğer arşivlerle metinlerarası bir ilişki kurulmalıdır. Bu ilişkinin kurulması da en azından belirli bir dönem ve belirli yazılar üzerine uzmanlaşmış kişilerin, birbiriyle yakın dönemdeki arşivler üzerine çalışması ile mümkündür. Bazen bir arşivdeki belli bir yazıya hâkim bir gözün, başka bir arşivde gördüğü belgeyi hatırlamasıyla türeyen bir fikir, birbirine yakın arşivleri, yakın tarihleri konuşurabilir ve Osmanlı/Türk müziği tarih yazımı için gerekli olan yeni bakış açılarına fırsat tanıyabilir.

Bu çalışma fikri, İsmail Hakkı Bey koleksiyonunu incelerken 373 numaralı defterin yapısını hem görsel hem de içerik olarak daha önce OTMAG ile çalıştığımız Ali Rifat Çağatay koleksiyonundan bir dosya ile ilişkilendirmem sonucu ortaya çıkmıştır. Üzerine Salih

Demirtaş tarafından lisansüstü tez hazırlanan bir dosya olan YZPER 2⁷ numaralı bu dosyayı daha evvel görmüş olmam bu fikri uyandırmış, üzerinde yeni sorular biriktirebileceğimiz 373 numaralı defterin çalışılmasına fırsat sağlamıştır. Çalışmaya başlarken sorduğumuz benzerlik var mı sorusuna olumlu cevap alamamış olsak da müzik paleografyası ve dolayısıyla tarih yazımını besleyecek yeni bir kaynak gün ışığına çıkmıştır.

Başta da belirtildiği gibi, Osmanlı/Türk müziği tarih yazımında bir zaman doğrusu oluşturmaya çalışırken belgelerin birbirinden kopuk olmaları, aralardaki boşluklar, bu zaman doğrusundan anlamlı bir bütün oluşturmamıza yardımcı olamamaktadır. Özellikle Osmanlı'nın son, Cumhuriyet'in ilk yıllarını kapsayan geçiş döneminde yaşayan aydınların kişisel arşivleri arasında geçirgen bir yapı olduğu ancak birbirleriyle bağlantılı eserleri içinde barındıran bu arşivlerin araştırmacılara tamamen açılmamasının kurulmaya çalışılan belge-kuram birlikteliğini sekteye uğrattığı görülmektedir.

Son yıllarda artan kişisel arşiv çalışmalarıyla gözle görülür bir ilişkiler ağı ortaya çıkmış olsa da halen erişime bağlı sıkıntılar bulunmaktadır. Dolayısıyla bu ilişkiler ağının getirdiği soru ve cevapları bağlamına oturtmak, bir tarih yazımı metodolojisi oluşturmak amacıyla yapılan çalışmaların kısıtlılığı ve sınırları konusunda belirleyici rol oynamaktadır. Yapılan ve yapılacak arşiv çalışmaları bu ilişkiler ağının kuramlar üzerinden okunması ve toplumsal boyuta entegre edilmesiyle etkin bir fayda sağlayacaktır.

---

⁷ Detaylı bilgi için bkz: Demirtaş, S. (2019). Critical edition of hampartsum manuscript YZPER2 in the private archive of Ali Rifat Çağatay. (Unpublished Master Thesis), İstanbul Technical University, İstanbul.

KAYNAKÇA

- Demirtaş, S. (2019), *Critical Edition of Hampartsum Manuscript YZPER2 in the Private Archive of Ali Rifat Çağatay*. (Unpublished Master Thesis), İstanbul Technical University, İstanbul.
- Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, TRT Müzik Dairesi Defterleri, İsmail Hakkı Bey Koleksiyonu Defter No: 373
- Doğrusöz, N. (Ed.) (2018), *Rauf Yekta Bey'in Mûsikî Antikaları-Osmanlı Türk Müziği Araştırmaları Grubu*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı.
- Konan, S. D. (2020), *Muallim İsmail Hakkı Bey; Hayatı ve Dini Musiki Formlarındaki Eserleri Üzerine Bir İnceleme*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Tura, Y. (2001), *Kitabu 'İlmi'l-Mûsikî 'alâ vechi'l-Hurufât Musikiyi Harflerle Tesbît ve İcrâ İlminin Kitabı*, II. Cilt Notalar, İstanbul: Yapı kredi Yayınları
- Uslu, R. (2008), *İlk Folklor Derlemecilerinden İsmail Hakkı Bey Arşivinin Önemi*. Folklor/Edebiyat Dergisi, c.14, S. 54, s. 152-173.
- Yalçın, G. (2016), *19. Yüzyıl Türk Musikisinde Hâşim Bey Mecmuası-Birinci Bölüm: Edvâr*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Yıldızeli, İ.E. (2009), *Bir Kültür Savaşçısı Dr. Osman Şevki Uludağ*, İstanbul: Pan Yayıncılık.